

Vliv rodinného prostředí na psychický vývoj dítěte

Ing. Silvie Ullmannová

Bakalářská práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Institut mezioborových studií Brno

akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Ing. Silvie ULLMANNOVÁ**
Osobní číslo: **H108126**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Vliv rodinného prostředí na psychický vývoj dítěte**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- základní charakteristiku a historii rodiny
- vytyčení problémů v rodině (se zaměřením na sociálně slabší rodinu a neúplnou rodinu)
- vliv problémů v rodině na psychický vývoj dítěte
- sociologický výzkum v oblasti středních škol o rodinném prostředí žáků

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

HOLUB, M., Nová, H., Hyklová, S., J. Zákon o rodině. Praha: Linde, 2007.

KRAUS, B., POLÁČKOVÁ V. et al., Člověk - prostředí - výchova. Brno: Paido, 2001, ISBN 80-7315-004-2

MATĚJČEK, Z., DYTRYCH Z., Děti, rodina a stres. 1. vyd. Praha: Galén, 1994, ISBN 80-85824-06-X

SATIROVÁ, V., Kniha o rodině. 1. vyd., Brno: Svan, 1994, ISBN 80-901325-0-2

SOBOTKOVÁ, I., Psychologie rodiny. 1. vyd., Praha: Portál, 2001, ISBN 80-7178-559-8

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.

Katedra sociální pedagogiky

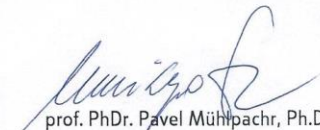
Datum zadání bakalářské práce:

16. března 2012

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2013

V Brně dne 16. března 2012

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí katedry

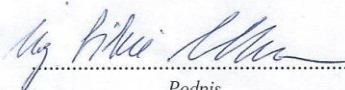
PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Mgr. SILVIE ULLMANNOVA

Jméno, příjmení studenta

Podpis

V Brně

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užití-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídnou k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá základními pojmy týkajícími se rodiny. Rodina a výchova v ní je pojímána jak z historického hlediska, tak ze současnosti. Vytyčeny jsou funkce a funkčnost rodiny v rámci výchovy v rodině. Zmíněn je i vliv a počet členů rodiny na psychický vývoj dítěte. V druhé kapitole se bakalářská práce zabývá konkrétními příklady nefunkčních rodin, a to neúplnou rodinou, především rozvodem a jeho vlivem na dítě. Zmíněna je i sociálně slabá rodina a její vliv na dítě. Stručně definovány jsou i další vybrané možné problémy v rodině a jejich vliv na dítě. V poslední kapitole se bakalářská práce okrajově zabývá prevencí a pomocí dítěti v již nefungující rodině. Praktická část se zabývá konkrétními názory žáků na vlastní rodinu.

Klíčová slova: rodina, výchova, rodinné prostředí, funkčnost rodiny, rozvod, sociálně slabá rodina, vliv na dítě

ABSTRACT

Bachelor theses is deal with basics words about family. Family and aducation are written from history point of view and from today point of view. Function and functionality of family are marked out in this bachelor theses. Influence and number of members family to psychical progress child is mention too. Factual excercices of functionless family are written in second part in this bachelor theses. There are divorce and half family and thweir influence to children. The other problems of family are written too, but very short. There are prevention and help child ind third part this bachelor theses. This theme is very short. Practical aprt is about factual opinions students to theit own families.

Keywords:family, education, family influence, functionality of family, divorce, social weakness family, influence to child

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	8
1. RODINA JAKO ZÁKLAD VÝCHOVY	10
1.1 ZÁKLADNÍ POJMY	10
1.2 VÝCHOVA V RODINĚ DŘÍVE A V SOUČASNOSTI.....	12
1.3 JAK RODINA VYCHOVÁVÁ.....	14
1.4 FUNKCE A FUNKČNOST RODINY	15
1.5 VLIV A VÝZNAM ČLENŮ RODINY NA DÍTĚ.....	16
1.6 DÍLČÍ ZÁVĚR.....	17
2. DYSFUNKČNÍ RODINA	19
2.1 NEÚPLNÁ RODINA.....	19
VLIV ROZVODU NA DÍTĚ	20
2.2 RODINY SOCIÁLNĚ SLABŠÍ.....	21
MOŽNÉ REAKCE DĚTÍ NA ROZVOD	21
ZÁKLADNÍ POJMY	26
VLIV SOCIÁLNÍ SITUACE RODINY NA DÍTĚ.....	27
2.3 PŘÍKLADY DALŠÍCH MOŽNÝCH NARUŠENÍ RODINNÉHO PROSTŘEDÍ	28
RODINA A TÝRANÉ DÍTĚ.....	29
ALKOHOLISMUS V RODINĚ.....	30
2.4 DÍLČÍ ZÁVĚR.....	30
3. PREVENCE A POMOC DĚTEM V NEFUNKČNÍCH RODINÁCH	32
3.1 INTERVENCE RODINY.....	32
3.2 SANACE RODINY	32
3.3 DÍLČÍ ZÁVĚR.....	33
4. PRAKTICKÁ ČÁST	35
4.1 CÍL VÝZKUMU	35
4.2 METODOLOGIE VÝZKUMU	36
4.3 ZKOUMANÝ VZOREK.....	36
4.4 VÝSLEDKY	36
4.4.1 JSTE Z ÚPLNÉ NEBO ROZVEDENÉ RODINY?	36
4.4.2 JSTE SPOKOJENÁ RODINA? JAKÝ STYL VÝCHOVY U VÁS PŘEVLÁDÁ?(AUTORITATIVNÍ, DEMOKRATICKÝ, LIBERÁLNÍ).....	38
4.4.3 CHTĚLI BYSTE MÍT V BUDOUČNU RODINU V PODOBNÉM DUCHU VÝCHOVY, JAKO JE TEĎ TA VAŠE?	39
4.5 DÍLČÍ ZÁVĚR.....	40
5. ZÁVĚR	41
6. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	43
7. SEZNAM OBRÁZKŮ	47
8. SEZNAM PŘÍLOH	48
PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK PRO ŽÁKY STŘEDNÍCH ŠKOL	49

ÚVOD

Rodina je jednou z nevyhnutelných podmínek štěstí.

Lev Nikolajevič Tolstoj

Není nad to mít láskyplnou a milující rodinu. Ať už si daný fakt přiznáme otevřeně, nebo je jen v naší mysli, to, že každý po takové rodině touží je neodmyslitelné. Je to vrchol žebříčku hodnot, ale také výhra v dnešním světě. Vždyť co je lepší, než láskyplné objetí v těžkých chvílích, slova co pohladí od toho nejmilovanějšího? Vřelá slova a povzbuzení, když se něco nedaří, a chvála, když jsme na vrcholu úspěchu. Domov je domov.

Bohužel ne každý má to štěstí a vyrůstá v rodině, kde jsou výše zmíněné kvality prioritou. Ne nadarmo se říká, že rodinu si nevybíráme. Dítě si nevybírá, že se narodí do rodin alkoholika nebo do rodin kde již při těhotenství matky probíhá domácí násilí. Bohužel si nevybírá ani fakt, že se manželé a rodiče dítěte přestanou mít rádi a nehledí na potřeby dětí, ale ve chvíli rozvratu rodiny jen na své vlastní potřeby. Všechny zmíněné nefunkční rodiny zanechávají na dítěti stopy. A to stopy na psychice, kdy se s danou situací nemusí vyrovnat za celý svůj život, nebo si vzory chování přenáší do vlastní založené rodiny. A přitom jsou si děti a mladiství jisti, že chování svých rodičů napodobovat nebudou, že budou jiní. Ale geny a nápodoba je bohužel mnohdy silnější. Výstižné je i dále uvedené přísloví.

Vychovávání je věc rodinná. Z rodiny vychází a do ní se zpravidla vrací.

Zajímavostí je, že spousta dětí z různých nefunkčních rodin přesto své rodiče bezmezně miluje a omlouvá jejich chování. Je to ale správné. Je logické, že jsou to rodiče, ale logika a správnost jdou v tomto případě stranou. Pro lidi, co jakoukoli formu strádání v rodině nepoznali je jen těžko uvěřitelné, že i po tom všem jsou děti naprosto oddány svým rodičům. Možná ale, že je to jen tím, že děti z nefunkčních rodin, alespoň některé, považují chování v rodině za naprosto běžné a neví, že je to špatné (kdy samozřejmě mluvím o těch horších případech) a existují šťastné a spokojené rodiny, zvláště pokud takto vyrůstají od narození.

Téma mé bakalářské práce je vliv rodinného prostředí na psychický vývoj dítěte. Je to téma velice rozsáhlé. Mé zaměření je především na nefunkční rodiny v rámci rozvodu. Samozřejmostí je popsání základních poznatků o rodině. Zabývám se pojmy, funkcemi rodiny, vlivem členů rodiny na výchovu a dítě, ale také výchovou dříve a v současnosti. Kromě neúplné rodiny se dále zmiňuji i o sociálně slabé rodině a dalších hledisek

nefunkčnosti rodiny jako je alkoholismus v rodině a domácí násilí. Možností, jakým způsobem je prokázána nefunkčnost rodiny je velká řada, proto veškeré mnou zmíněné nefunkční rodiny jsou pouze výběrem.

Hlavním cílem bakalářské práce je vytvořit povědomí o základní charakteristice rodiny, vytyčení příkladů dysfunkčních rodin a krátce zmínit prevenci proti výše zmíněným jevům.

V praktické části se zabývám rodinným prostředím dětí, resp. mládeže na středních školách. Výzkum probíhal formou dotazníku, kde byly uvedeny dvě otázky pro studenty Gymnázia (30 žáků) a pro studenty Střední zdravotnické školy (24 žáků). Výsledkem výzkumné části bylo zjistit, v jakém rodinném prostředí studenti žijí a srovnání odpovědí studentů ze střední zdravotnické školy a gymnázia. Výsledky jsou zaznamenány v grafech. Spolupráce se studenty byla bezproblémová.

Veškeré poznatky jsme čerpala z odborné literatury a internetu. Sama jsem se o spoustu poznatků obohatila.

Každá rodina je jiná. Individuální. Každé dítě je individuální a nemůžeme srovnávat. Ovšem při nefunkční rodině si jedno srovnání neodpustím. Všechny děti z nefunkčních rodin jsou ošizeny o tu poctu milovat a být milován. Vědět, že tu pro nás ta nejbližší osoba. Vlastně osoby dvě. Matka a otec. Každé dítě by mělo zažít pocit radosti, pocit lásky, štěstí a opečovatelnosti. Ne pomíjivý pocit, ale pocit, který bude trvat a stav výše zmíněných kvalit bude trvat! Každé dítě má právo na šťastné a spokojené dětství, láskyplné dětství. Bohužel tomu tak není a proto si vážme každý své rodiny, která taková je! Je to dar! Funkční, šťastná a láskyplná rodina je dar!

Domov - vždycky to budu opakovat - není prostor, ale proces. Tady se schovávám před deštěm a zimou, tady žiju, tady trávím svůj volný čas, tady se rodí moje rodina, tady ji tvořím léty, trpělivostí a toleranční a vůbec řadou kladných principů. Domov je bytost.

Oženit se, založit rodinu, přijmout všechny děti, jež přijdou, zachovat je na tomto nejistém světě a dokonce, bude-li to možné, je trochu vést, to je podle mého přesvědčení nejzazší meta, jíž může člověk dosáhnout.

1. RODINA JAKO ZÁKLAD VÝCHOVY

Lidské dítě se rodí do života poměrně chudě vybaveno vrozenými vzorci chování, o to více je vrozeně schopno adaptovat se na podmínky, v nichž od narození žije a učit se všemu, co pro svůj život potřebuje. Lidská schopnost adaptace a učení je proti jiným živočišným druhům nesmírná. Přirozeným rámcem pro toto učení je rodina a to, čemu se dítě naučí je v podstatě určováno působením rodiny.¹

Model rodiny tvořené rodiči, jejich dětmi, případně prarodiči vykazuje neobyčejnou stabilitu ve všech epochách vývoje lidstva a ve všech známých současných společnostech. Prakticky neexistuje žádný typ společnosti, který by se neopíral o rodinu jako svůj základní článek.²

Jisté je, že rodina je opravdu nepostradatelnou součástí našeho života. A to nejen v dětství, ale i v dospělosti. Pouta, která si vytvoříme s rodinou, jsou tak silná, že se rádi vracíme k teplu rodinného krbu. V dospělosti si ale také vytváříme vlastní rodinu, která nás naplňuje, ochraňuje ji, tvoří nejvyšší pozici v našem žebříčku hodnot. Pravdou ale je, že rodina je i zdrojem stresu. A to jak pro dítě, na které jsou kladeny různé požadavky - je vychovááno, učí se novým věcem, a to vše může být stresující, tak i pro dospělé rodiče, kdy mají za děti už napořád zodpovědnost od jejich narození, snaží se, aby své děti dobře vychovali, dali jim, co potřebují a někdy i mnohem více...i toto je značně stresující, ale přiznejme si...bez rodiny se žít opravdu nedá.

V rodině probíhá tzv. primární socializace – realizuje se v ní první kontakt dítěte se společností a kulturou. Rodina tím, jak s dítětem jedná, jaké k němu zaujímá postoje, jakou vytváří oporu pro jeho vývoj, jakou citovostí je zahrnuje, mu zprostředkovává zvládnání základních vzorců sociokulturního chování a myšlení. A díky nim dítě rozvíjí své vztahy k sobě samému, druhým lidem, širšímu sociálnímu okolí, k věcem a úkolům.³

1.1 Základní pojmy

Jako nejpodstatnější se jeví definice rodiny. Těch je opravdu velké množství a tak jsem se zaměřila především na definice sociologů, už z důvodu zaměření mého studia.

¹ MÜHLPACHR, Pavel. *Sociopatologie*. str. 136

² MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť: k otázkám sociální pedagogiky*. str. 9

³ HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. str.135

Jedna z mnoha definic rodiny je – jde o primární skupinu a instituci, ve které jsou prožívány všechny fáze našeho života a v níž se formuje již od narození osobnost dítěte. Za základního činitele rodiny považují demografický vývoj, sociální strukturu, ekonomii a kulturu. Rodina pro společnost, ale i samotného jedince zajišťuje ty nejzákladnější funkce⁴

Dnes je rodina vnímána jako společně žijící malá skupina lidí propojená pokrevními svazky a úzkými citovými vazbami. Jinými slovy je rodina institucionalizovaný sociální útvar nejméně tří osob, který je spjat rodičovskými, příbuzenskými nebo manželskými vazbami. Základem rodiny je dynamický pár – muž a žena, tzn. forma manželství nebo partnerství. Jde o partnerství osob opačného pohlaví mající trvalejší ráz. Znakem převážné většiny rodin je existence minimálně jednoho dítěte.⁵

Ovšem dle jiných definic se dočteme, že dnes se za rodinu považuje i manželsky, bezdětný pár. Tudíž je vidno, že se každá z definic, jako ostatně vždy, odlišují.

Hlavní smysl rodiny je vidět ve spokojenosti všech členů. Není tedy podstatou pokrevní svazek ani příbuzenská linie, ale to, jak se v rodině cítíme – bezpečí, láska, podpora a pomoc. Tím se vytváří spokojený domov a život.⁶

Rodinné prostředí je blíže nespecifikované území, v němž jednotliví členové rodiny prostřednictvím materiálních, kulturních a psychologických podmínek vytváří prostor vhodný k životu, vývoji a výchově jedince.

Velice výstižné jsou také následující definice:

Optimální rodinné prostředí má tyto znaky: vnitřní stabilitu rodiny, nenarušenou a přirozenou strukturu, kulturní atmosféru a civilizační standard.⁷

Chatrč nebo palác – na tom příliš nezáleží; základní potřebou je existence přístřeší, do kterého se můžeme uchýlit a ukrýt se před vřavou okolního světa, kde jsme do určité

⁴ Havlík, Koťa, *Sociologie výchovy a školy* .str 67

⁵ MÜHLPACHR, Pavel. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. str. 78

⁶ PLAŇAVA, Ivo a Jaroslav KOŤA. *Průvodce mezilidskou komunikací: přístupy - dovednosti – poruchy*. str. 25

⁷ MAZÁNKOVÁ, Libuše. *Sociologie rodiny II: vybrané problémy*. str. 7

míry v bezpečí a vítání, existence místa, odkud je možné odcházet a kam je možné se vracet.⁸

Velice podstatné pro fungování rodiny je její právní úprava. Ta je zakotvena v rámci rodinného práva.

Rodinné právo je souhrn právních norem upravujících manželství, vztahy mezi rodiči a dětmi, mezi příbuznými upravuje vztahy. Pojem rodina je původní a nejdůležitější sociální skupina a instituce, která je základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou.⁹

Rodinné právo je velice obsáhlé samo o sobě, tudíž se jím zde nebudu blíže zabývat.

Samotný pojem rodina dříve definoval manželský pár, který má alespoň jedno dítě. V současné době se pod tímto pojmem ovšem nemusí skrývat pouze výše uvedené, ale tento pojem má dnes rozhodně širší pojetí. Kromě výše zmíněného, může být rodina i bezdětný pár, rodina o třech generacích, matka s dítětem nebo nesezdaný pár s dětmi.

Pokud bychom chtěli vytyčit rozdělení rodiny, může být následující:

1. Rodina základní – tu tvoří manželský pár a děti
2. Rozšířená rodina – zde spolu žije více generací, například v rodinných domcích, tento typ rodinného soužití byl velice častý především v dřívějších dobách
3. Orientační rodina – zde je dotyčný v roli dítěte oproti dalšímu typu
4. Rozmnožovací – zde je již člověk v roli samotného rodiče a sám vychovává a není vychováván.

Dítě, které vyrůstá v rodině, která mu poskytne lásku, porozumění a jasné a rozumné vedení, má vynikající předpoklady pro vytváření úspěšný.¹⁰

1.2 Výchova v rodině dříve a v současnosti

Pojmy jako je rodina a rodinné prostředí se s tokem času zachovávají, ovšem povaha rodiny se mění.

⁸ SCHAEFFEROVÁ, Edith. *Co je rodina?* str. 26

⁹ DUNOVSKÝ, Jiří. *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly.* str. 36

¹⁰ ŘEZÁČ, Jaroslav. *Sociální psychologie.* s.197

Pokud bych se na rodinu podívala z pohledu zakládání rodiny, v dřívějších dobách to byl hlavní smysl života ihned po ukončení střední školy. Dívky se v osmnácti vdávaly a ihned o svatební noci, pokud se poštěstilo, otěhotněly. A zůstávaly doma s dětmi, staraly se o domácnost, dítě/děti a manžela. V současnosti se žen mnohem více osamostatnily, budují si kariéru a rodina se odsouvá v pozadí. Děti se rodí mnohem později. Všechno tyto poznatky mohou mít dopad na výchovu. Není podmínkou, že záporný, určitě se najde i mnoho kladů, ale výchova v rodině touto změnou v postavení muž/žena prodělala jistě řadu změn. Už jen z budování si kariéry ženy/matky dochází k větší vytiženosti a tudíž méně času na dítě. Matky se vracejí do práce mnohem dříve, ihned, jak jim to je státem umožněno. Dítě tak může vrůstat v rodině, kde oba rodiče pracují a péči a lásku mu vynahrazují penězi. Ovšem lásku k dítěti a čas strávený s ním nelze peněžně vyčíslit. Občas by stálo za zamýšlení, kolik dětí budeme mít. Jedno, dvě tři? Děti tak rychle odrůstají dětskému věku, že je opravdu velká škola o chvíle s nimi přijít. Občas by přitom stačilo se jen zamyslet nad prioritami, srovnat si žebříček hodnot a trošku se uskromnit. Netvrdím, že je tomu tak vždy, ale důležité je si uvědomit možnosti a pokud dítě chceme, maximálně se mu věnovat, ne penězi a velkými dary, ale láskou.

Také se bortí mýty o tom, že na rodičovskou s dítětem musí matka. Dnes, i s emancipací a kariérou žen, se stává ne málo, že jde na rodičovskou dovolenou otec. Dle mého názoru, je toto jedna z mála věcí, s kterou nesouhlasím. Myslím si, že matka je nenahraditelná a měla by být s dítětem alespoň do dvou let doma. Nabízí se otázka, proč manželé dítě plánují, když se vrací po půl roku do práce? To by si měli ujasnit priority hned a ne až je dítě na cestě. První rok maminky s dítětem jsou nenahraditelné a neocenitelné po celý budoucí život a nikdo by je neměl jakýmkoli způsobem odbývat.

Dalším příkladem rozdílnosti výchovy v minulosti a dnes je jistě postoj k samotnému vychovávání již v kojeneckém věku. Dříve byla snaha především o to, aby dítě nebylo rozmazlené, resp. nerozmazlovat dítě tím, že jej při sebemenším pláči vezmeme do náruče. Dnes víme, že kontakt s matkou je opravdu velmi důležitý a proto se naopak zastává názor, že ve výchově máme miminko nosit, nosit, nosit. Vždyť proč ne. Do patnácti je chovat určitě nebudeme, a že by byly více rozmazlené? Naopak, děti jsou potom více psychicky odolné a stále.

Co rodina, to jiný způsob výchovy, byť jen v maličkostech. Pokud daná výchova vyhovuje jak dětem, tak rodičům a není opravdu abnormální, nevidím důvod, proč ten či onen typ výchovy, či počínání si matky, kritizovat. Jen pro názornost několikero otázek, v současné

době diskutovaných. Pleny látkové či papírové? Výchova domluvou nebo plácnutím přes zadek? Projevovat maximální lásku, nebo být zdrženlivá, aby děti nebyly přecitlivělé? Nosit novorozence či nenosit?

Zamyslete se, není to jedno? Je dítě spokojené? Tak jednejte podle selského rozumu.

1.3 Jak rodina vychovává

Co rodina, to odlišnost ve výchově. Různé princip výchovy přebíráme od našich rodičů, ačkoli si mnohdy říkáme jako děti, že „takhle“ určitě vychovávat nebudeme. Jenže pak máme vlastní děti a zjistíme, že metody našich rodičů vědomky či nevědomky přebíráme do výchovy naší.

V případě, kdy jsou si rodiče vzájemně nakloněni výchovou i si rozumí, volí podobná a přiměřená výchovná opatření. Tím je i velice sníženo riziko frustrace, tenze a strádání.

Nejlepší výchova je výchova s láskou. Dítě musí především cítit, že i když musíme být přísnější, pořád jej milujeme a neodsuzujeme. Vždyť právě rodina by měla být náš pevný bod, kam se vždy můžeme vrátit, ať už se děje co se děje a kde nás přijmou s otevřenou náručí, podpoří a neodsoudí. Taková rodina je vždy výhra. Ale jak se říká, rodinu si nevybíráme, proto ne každý má štěstí na láskyplnou rodinu, kde může vždy hledat pomoc a podporu.

Na následujících řádcích popíšu základní typy výchovy. Ovšem vždy je nejlepší níže zmíněné typy kombinovat a především se řídit selským rozumem a nezastávat vždy to, co si někde přečteme, že je správné (podle nějaké příručky).

Výchovnými styly se u nás nejvíce zabývá profesor Jan Čáp. Rozlišuje tři základní typy výchovného přístupu k dítěti.

1. Autokratický (autoritativní či dominantní), kdy vychovatel sám nejlépe ví, co dítě potřebuje. Hodně rozkazuje, hrozí a trestá, na přání dítěte se moc neohlíží, jeho iniciativu nesnáší a samostatnost nepřipouští.
2. Liberální, vyznačující se slabým vedením a řízením. Vychovatel se o výchovu dítěte moc nestará, vede je málo nebo vůbec ne, neklade nějaké zřetelné požadavky, a pokud nějaké vysloví, obvykle jejich plnění stejně nekontroluje.
3. Sociálně integrační (demokratický), kdy vychovatel má celkem jasno o cílech svého výchovného působení, avšak dává méně příkazů a více podporuje iniciativu

dítěte, působí spíše příkladem než tresty a zákazy. Předkládá návrhy, je schopen dát dětem vybrat mezi několika možnostmi, je přístupný diskusi a má pochopení pro individualitu.¹¹

Ať už zvolíme výchovný styl jakýkoli, nejdůležitější je, že v případě trestání bude neustále jasné, že máme dítě rádi. Dítě to opravdu pozná. A jedna poučka říká, že potrestat dobře může pouze ten, kdo má dítě rád. Právě citový vztah k dítěti předznamenává tu či onu výchovnou technologii.

S daným stylem výchovy by měli být také totožní oba rodiče a vzájemně si nepodryvat autoritu kritikou výchovy rodiče druhého. A nejhůř před dítětem. Pokud už s daným typem výchovy, či jakýmkoli trestem jeden z rodičů nesouhlasí, je dobré si o tom promluvit o samotě, bez dítěte.

Možno konstatovat, že výchovný styl primárně ovlivňuje emoční funkce, což se děje především v prostředí rodiny.

1.4 Funkce a funkčnost rodiny

Rodina ve svém souhrnu zajišťuje mnoho činností – zabezpečuje své členy hmotně, pečuje o zdraví, výživu a kulturní dědictví, vštěpuje jim morální postoje, ovlivňuje je, usměrňuje, chrání a podporuje. Rodina plní určité role i ve vztahu ke společnosti – je to především reprodukce obyvatelstva, a to jak reprodukce biologická, tak i kulturní.¹²

1. Biologicko-reprodukční funkce – tato funkce, jak v minulosti, tak dnes je nenahraditelnou a nejdůležitější funkcí v rodině. Sama společnost, aby dobře fungovala, potřebuje, aby se rodily děti. Stát, i z tohoto důvodu, zasahuje do péče o rodinu různými sociálními opatřeními. Je jisté, že touto funkcí nejde jen o naplnění sexuálních potřeb, ale také rozhodně plodit potomky, zachovat rod apod.
2. Sociálně-ekonomická funkce - podstata této funkce rodiny je především v spokojení hlavních základních potřeb, kterými je výživa, bydlení, ošacení, zařízení domácnosti, studium apod. a pomoc rodinným příbuzným v kritické situaci

¹¹ MATĚJČEK, Zdeněk. *Výchovný styl jako stín vlastního dětství*. str. 1

¹² MÜHLPACHR, Pavel. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. str. 79

3. Ochranná funkce – opět důležitá funkce, kde její podstatou je zajistit životní potřeby jak dětem, tak i dospělým, ať už se jedná o o potřeby zdravotní, hygienické či biologické
4. Socializačně – výchovná funkce
5. Rekreační, relaxační a zábavná funkce
6. Emocionální funkce

Pokud rodina dokáže zajistit všechny výše uvedené funkce, můžeme potom hovořit o běžné bezproblémové rodině. Je to samozřejmě značně zjednodušené.

Právě funkčnost rodiny vypovídá o faktu, zda-li jsou výše zmíněné funkce zabezpečovány. Jen ty ovšem ke spokojenosti v rodině nestačí. Je to ovšem jakýsi pilíř, o který se můžeme opřít

Funkčnost a nefunkčnost rodiny vymežeme následovně:

1. Funkční rodina – tvoří zhruba 85% rodin, rodina plní své funkce a nejsou zde žádné odchylky. Zde mě napadá otázka, zda musí být dítě v takové rodině šťastné?
2. Problémová
3. Dysfunkční
4. Afunkční

1.5 Vliv a význam členů rodiny na dítě

V rámci výchovy dítěte v rodině je také důležité jeho postavení v rodině. Zda-li je dítě jedináček, nebo je na pozici staršího či mladšího sourozence. S tím úzce souvisí i velikost rodiny.

Dle některých autorů je ve vícečlenných rodinách čas na komunikaci s dětmi minimální a tudíž mají mnohem méně pozornosti, než děti v rodinách s jedním, max. dvěma dětmi. Z tohoto důvodu se u nich může projevit nižší verbální inteligence a čtenářské dovednosti. V rámci studia a učení se údajně nemají tu správnou a dostatečnou podporu, mají nedostatek místa a materiální problémy nejsou také výjimkou. Z psychických vlastností mohou být neklidné, neposlušné, destruktivnější a také se mohou více uzavírat do sebe.

S výše zmíněným odstavcem nesouhlasím. Myslím si, že i v početnějších rodinách se matka dětem naplno může věnovat. Jde jen o to, dobře si rozvrhnout čas. Záleží

na věkovém rozestupu děti, jejich povahových rysech apod. Samozřejmě, že budou existovat rodiny, kde výše zmíněný fakt bude pravdou, ovšem, dle mého názoru, v klasicky, správně fungující rodině jde těmto jevům zabránit.

Co se týče postavení dítěte mezi sourozenci, tak to také není zrovna jednoduché. Na nejstarší dítě jsou kladeny vysoké požadavky, promítají se do něj cíle a ideály rodičů a také o něj mají přehnanou starost a péči. Další děti se potom vezou v stopách nejstaršího. Rodiče je srovnávají se starším sourozencem a neuvědomují si, že každé dítě má určité schopnosti a vlastnosti a co umí jeden, druhý nemusí zvládat, ale vyniká v jiné oblasti. Jednoduše řečeno jeden může mít hlavu na učení, druhý je talent na sport. Děti nelze srovnávat, každý jsme individuální.

Pokud jsou na dítě kladeny příliš vysoké požadavky, tak právě ty mohou způsobit školní neúspěšnost a z toho následně plynoucí negativní hodnocení dítěte. Bohužel tento přístup následně snižuje motivaci dítěte ke škole, ale také zhoršuje vtahy mezi sourozenci. Je velice důležité, zda je dítě v rodině považováno za úspěšné či nikoli, tzn. jak rodiče jeho úspěchy či neúspěchy ve škole komentují. Pokud rodiče rezignují a od dítěte dobrý výkon neočekávají, dítě ztrácí motivaci.

1.6 Dílčí závěr

Základní poznatky o rodině a její výchově, vlivu na výchovu, byly zodpovězeny. Ovšem teorie je jedna věc. V praxi nejde o to, mít načteno tisíce příruček, jak být správnou matkou, či otcem. Vše vychází z lásky k dítěti. Rodiče, kteří chtějí pro dítě to nejlepší, se řídí svým šestým smyslem a ne tím, co jim radí kamarádky a příručky. Nelze říct, že když dítě přijde do školy celé špinavé, jde již o zanedbávané dítě. Žáček první třídy je pořád malý rošťák nebo rošťanda, a že ho maminka čistého ráno vypraví do školy a ono se cestou celé umaže, protože prší a ono rádo skáče do kaluží, to je věc druhá.

Dovolím si uvést ještě jeden příklad. Ne vždy i psychologická vyšetření vypovídají o skutečném životě rodiny. Žačka první tříd měla nakreslit rodinu, ale každého člena připodobnit ke zvířeti. Po odevzdání se psycholožka divila, protože maminka byla připodobněna ke kočce. Holčička ji to vysvětlila tím, že se kočky toulají po nocích. Psycholožka ihned volala matce od holčičky a domluvila si s ní schůzku, měla téměř jistotu, že jde o zanedbávané dítě, kdy se matka toulá po nocích. Po konzultaci s maminkou

dítěte se dozvěděla, že matka je samoživitelka a na večer chodí do druhé práce, aby s dcerkou vyšly. Myslím, že víc nepotřebuje komentář.

Oběma příběhy chci jen říct, že ne vždy je vše tak, jak to na první pohled vypadá. Je to trochu odlehčené, protože u tohoto tématu je opravdu vše jen vážné.

2. DYSFUNKČNÍ RODINA

Funkční rodina je charakterizována příznivým emočním klimatem, pohodovou atmosférou, respektem a důvěrou mezi jednotlivými členy rodiny. Manželé mají stejná práva a povinnosti, jsou si věrni, respektují svou důstojnost. V kladném smyslu jsou rozvíjeny vzájemné vztahy mezi dětmi, prarodiči a širší rodinou. Rodiče se aktivně zajímají o děti a jejich problémy, akceptují děti „takové jaké jsou“. V komunikaci panuje soustředěnost ze strany rodičů a dialog. Děti, s ohledem na své možnosti, schopnosti a věk, jsou zapojovány do běžného chodu domácnosti, je jim dána možnost podílet se na rozhodování i v závažnějších otázkách, týkajících se jejich samotných nebo celé rodiny.¹³

2.1 Neúplná rodina

Matka bývá modelem ženskosti, vzorem lásky a něžnosti. Otec pak představuje vzor mužnosti, organizačních schopností a dovedností. Pro dítě představuje vzor síly, autority, disciplíny a dominantního chování. V úplné rodině rodiče prezentují dětem model partnerského života. Z toho vyplývá, že pro výchovu dítěte je nutně potřeba obou rodičovských vzorů.¹⁴

Pro některé děti je rozvod rodičů a rozpad rodiny smutným a sklíčujícím zážitkem. U všech dětí se objevují nějaké negativní reakce po té, co jeden z rodičů opustí dům.¹⁵

Dítě nelze před rozvodem manželství jeho rodičů uchránit, ledaže byl rozvod manželů s nezletilými dětmi přímo zakázán, což je však představa zcela nereálná. Je však možné, a především nezbytné chránit dítě v souvislosti s rozvodem jeho rodičů.¹⁶

Ať je dítě malé, nebo se jedná již o dítě školou povinné, rozvod zasáhne každého. Rozdílem je jejich reakce na nastalou situaci-rozvod. Záleží určitě na pohlaví dítěte, věku, jak jsem již zmínila, a také vývojové období, v jakém se dítě nachází, což souvisí s věkem.

Jakmile nastane rozvodové a porozvodové řízení, je velice častá situace, kdy si rodiče vyřizují vzájemně své účty přes dítě.

¹³ DUNOVSKÝ, Jiří. *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*. Str.8

¹⁴ BAKOŠOVÁ, Zlatica. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc: k otázkám sociálnej pedagogiky*. str.91

¹⁵ Zákon č. 94/1963 Sb. o rodině ustanovení § 26 odst. 1

¹⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rozvod a paragrafy: jak rozvodové řízení probíhá, majetkové vztahy a jejich vyřádání, komu svěřit dítě, výše výživného na dítě*. str. 45

„Soud může manželství na návrh některého z manželů rozvést, jestliže je manželství tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití, bere přitom v úvahu příčiny rozvratu manželství.¹⁷

„Manželství nelze rozvést, dokud nenabude právní moci rozhodnutí o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu, které vydá soud v řízení podle §176 občanského soudního řádu.¹⁸

Pokud si již manželé nerozumí, řeší nastalou situaci rozvodovým řízením. Bohužel většina manželů v té chvíli myslí především na sebe a nikoli na potřeby dětí. Samotné rozvodové řízení nebývá až tak hrozné. Mnohem horší jsou tahanice o dítě, které jsou jeho součástí. Komu bude dítě svěřeno, jak často bude vídat druhého z rodičů. Dlouhé tahanice a hádky rozhodně nejsou to, co by si dítě v jakémkoli věku mělo zažít.

V případě rozvodu a následné absence rodičů je již zaděláno na problém, který si dítě ať vědomky či nevědomky může nést celý svůj život.

Vliv rozvodu na dítě

Pokud už si rodiče nerozumí, právě rozvodem řeší nastalou situaci. Děti tuto skutečnost nesou vždy těžce. Některé to ani sobě dávají jen méně znát, ale o to víc v sobě mohou potlačovat zlobu, či smutek, který se může projevit v budoucím životě či se podepsat na jejich psychice. Velice záleží na tom, jak se nastalá situace dítěti podá a vysvětlí. Většinu je požadováno od iniciátora rozvodu, ať si to také dítěti vysvětlí. Ovšem zapojit by se měli oba členové rodiny, jak otec, tak matka a společně si s dítětem sednout a rozumně mu v klidu vysvětlit, jak se situace má. Je zřejmé, že jinak budeme vysvětlovat nastalou situaci pětiletému dítěti a třeba dvanáctiletému. Velice důležitá je jistě i empatie. Je uváděno, že je dobré promyslet i prostředí, kde bude tato situace dítěti sdělena. Prostor by mělo být pro dítě příjemné, kde se cítí dobře.

Při sdělení dítěti situace, není nutné vyhledávat místa, která bude mít potom neustále spojené s negativním zážitkem, díky mu maminka sdělí zprávu, že se s tatínkem budou rozvádět. Ideálními místy pro sdělení tak závažné informace jsou místa, kde se dá s dítětem promluvit o samotě, intimně, posadit jej na klín, obejmout.

¹⁷ Zákon č. 94/1963 Sb. o rodině ustanovení § 24 odst.1

¹⁸ Zákon č. 94/1963 Sb. o rodině ustanovení § 25

Nastalou situaci-rozvod- můžeme dítěti podat různými způsoby. Cokoliv a jakkoliv dítěti něco sdělujeme, děláme to kvůli němu, ne kvůli nám. Musíme dbát na to, abychom dítě nezatáhli do manipulativních her, které nejsou výjimkou při rozvodovém řízení rodičů dítěte. Důležité je říct dítěti celou pravdu, nikdy nesmíme lhát, i přesto, že realita není zrovna pohádka.

Nejdůležitějším faktem je dítě ujistit, že ačkoli se maminka s tatínkem již nemají rádi, jejich láska k němu bude navždy ta největší a nic se na ní ani rozvodem nezmění.

2.2 Rodiny sociálně slabší

Nejdůležitější v rodině je láska, ať už mezi manželi nebo k dítěti. Ovšem ať chceme nebo ne socioekonomické postavení rodin, finance jsou nezbytnou součástí života celé rodiny a říká se, že ovlivňují průběh dětství, resp. Vliv na něj má socioekonomický status rodiny.

Možné reakce dětí na rozvod

V první řadě musí děti přijmout fakt, že rozvodová situace je problémem a záležitostí dospělých. Dospělí jsou za sebe zodpovědní, ví, co dělají a dítě jim může důvěřovat, že situaci zvládnou a vyřeší ji. Hodně z dětí mluví o pocitu viny za nastalou situaci a zoufalství, že nedokáží rodiče zpět sblížit a odvrátit nastalou situaci. Neumí samy najít řešení, a proto se trápí, i přes fakt a veškerá ujištění, že ony za to opravdu nemohou.

Nejen rodiče prožívají při rozvodu stres. I děti se se situací potřebují vyrovnat. K tomu, aby situaci zvládaly co nejlépe a vyrovnaly se s tím je potřeba podpora a ochrana rodičů. Je důležité, aby na možné reakce dětí na rozvod byli rodiče alespoň částečně připraveni. Za hlavní projevy můžeme usuzovat například strach z odloučení, snahu sblížit rozcházející rodiče, nebo prožívání odpovědnosti za rozvod rodičů. Právě tyto reakce mohly ve výše zmíněném příběhu dívky vyvolat její úvahy o útěku z domova.

Každé dítě je jiné. Záleží na různých faktorech, jak dítě skutečnost o rozvodu svých nejbližších a nejmilovanějších přijme. Mezi tyto faktory můžeme například zařadit věk dítěte, jeho osobnost, zda-li, má sourozence a nepochybně i samotné reakce rodičů a celkovou rodinnou atmosféru. Také záleží na tom, jestli dítě v rodičích nalézá oporu, nebo si musí poradit samo. Komunikace mezi jednotlivými členy a zejména rodiče s dítětem je zde zcela na místě.

Mezi nejčastější projev reakcí dítěte patří prvotní popření skutečnosti. Jakmile zjistí, že situace je opravdu neměnná a trvalá, nastane určitě zlost a smutek. Spousta dětí prožívá také strach a zmatek z nastalé situace.

Nejhorší situace je v případě, kdy se samo dítě začne obviňovat z toho, že se rodiče rozvádějí. Může to považovat za vlastní zklamání vůči rodičům, že ono je příčinou všeho. Dětské myšlení je naprosto odlišné od toho „dospěláckého“, takže bychom si měli dávat pozor i na bezmyšlenkovité výroky, které mohou dítě přivést k myšlence právě samotného zklamání, selhání a zavinění celé situace.

Na rozvod nelze zapomenout, ale jak dospělí, tak děti mají určitou míru adaptability na danou situaci-tudíž i na rozvod. Existují tři typy adaptovanosti dětí na vzniklou situaci:

1. stupeň – děti dobře adaptované

Pokud je citový vztah k dítěti normální, nejsou zde znatelné velké výkyvy, ať už na stranu nepřiměřeného, vroucího vztahu, tak rapidního ochladnutí vztahu, děti se dobře přizpůsobují.

2 stupeň – děti středně adaptované

Děti se středně adaptují, pokud má matka chladný, odtahitý vztah. Děti na takové reakce nejsou zvyklé, tudíž se snaží lásku matky vynutit například zlobením nebo odmlouváním. Bohužel matčin vztah tímto postojem ještě zhorší, což samozřejmě dítě samo netuší. Střední adaptabilitu ale projevuje i dítě, jemuž matka věnuje naopak přehnanou péči nebo je-li matka nevyrovnaná. Nepřiměřenost je také v tom, pokud je dítě rozmazlováno a za stejnou věc v jinou chvíli je trestáno.

3 stupeň – špatně adaptované děti

Špatně adaptované děti nemají vytvořené citové vazby, nemají oporou v citovém životě. Zde není citová vazba ani na matku, ani na jinou osobu, ke které by citový vztah mohl vzniknout. Matka má minimální vliv na vývoj dítěte, je svěřeno do cizí péče a matka sama jej nenavštěvuje, nebo jen zřídka. U těchto dětí jsou velice často pozorovány poruchy chování a neurotizace.

Reakce dětí po rozvodu rodičů jsou velmi rozličné. Nyní uvedu seznam reakcí dětí na rozvod rodičů¹⁹

1. popření rozchodu rodičů
2. smutek a deprese
3. hněv
4. pocity viny
5. nezralost
6. přílišná zralost
7. nejistota a nízké sebevědomí
8. strach z opuštění
9. identifikační a sexuální problémy
10. útěky z domova

Na děti působí rozvod rodičů opravdu depresivně. Nejsou proto výjimečné ani následující stavy:

1. strach z odloučení

Děti často reagují velmi úzkostně. Rodičovská pouta jsou ohrožena, a to v dětech vyvolává úzkostné stavy. U obou pohlaví, jak dívek, tak chlapců může docházet k nočnímu pomočování, mohou si okusovat nehty nebo mít noční děsy. Děti si také mohou vypěstovat citovou závislost na rodiči, kdy samy už neběží ani na pískoviště, ale křečovitě se drží rodiče, nebo můžou mít zhoršené výsledky ve škole. Zvláště malé děti nechápou pojem času, tudíž jim nejde vysvětlit fakt, že se s druhým rodičem uvidí například za pár dní.

2. snaha dětí sblížit rozvádějící se rodiče

Děti se velice často snaží rodiče dát zpět dohromady. Některá si to jen toužebně přejí, ale některým dětem to brání vyrovnat se s realitou a nemohou se zdravě vyvíjet. Ačkoli si to samy zřejmě neuvědomují, najednou onemocní, mají problémy s chování a právě tyto

¹⁹ GARDNER, Richard A. Rozvod - a čo dalej?: jak rozvodové řízení probíhá, majetkové vztahy a jejich vypořádání, komu svěčit dítě, výše výživného na dítě. str. 142

problémy mají dát rodiče zpět dohromady. Děti si myslí, že když se rodiče spojí a snaží se o společný cíl, tj. například výchovné prostředky pro dítě, tak se vše urovná.

Rodiče musí být v tomto nekompromisní a dát jasně najevo, že jejich rozhodnutí o rozvodu je konečné a nepřipouštět žádnou možnost, čím by se to dalo vylepšit a zvrátit. Ale musí dbát i o emoce dítěte a nepřehlížet je.

3. prožívání odpovědnosti za rozvod

stává se, že samo dítě je obviněno někdy rodičem, že je příčinou rozvodu. Dítě je takovým chováním velmi traumatizováno a rodiče odmítají přijmout zodpovědnost za vlastní rozhodnutí.

Rozvod či rozpad rodiny ovlivňuje postoj dítěte k vnějšimu světu i k sobě samému. U školou povinných dětí se rozvod rodičů odrazí ve vztahu dítěte ke škole. Dítě, které dříve ve škole dobře prospívalo, má najednou velmi špatné známky. Rozvod pro dítě představuje stres a způsobuje ztrátu centrace pozornosti a motivace. Rodiče uspokojují celou řadu psychických potřeb školáka. Dítě středního školního věku si představuje, že tento svět se nezmění a bude trvat navždy, to je jistota, kterou mu úplná rodina přinesla. Rodiče jsou také určitým modelem či vzorem pro budoucnost dítěte.²⁰

Kromě jiného je významným životním obdobím tzv. střední školní věk. Je to období kdy dochází k sexuálnímu vývoji v dětství a k sexuálnímu dozrávání v pubertě. Toto období je mimořádně významné z hlediska rodinných vztahů. Dále dochází k identifikaci s životní rolí podle pohlaví jednotlivců. Chlapci teď přijímají definitivně roli mužskou a dívky roli ženskou. V tomto věku děti nejhůře snášejí rodinný nesoulad rodinné krize a rozvod rodičů. Nejhůře také přijímají nového partnera nebo nového příchozího do rodiny.²¹

Děti se občas stávají třídními šašky, aby na sebe strhly pozornost. Někdy si tyto děti neosvojí dovednosti, které náleží jejich věku. Mohou uvíznout v mladším vývojovém stupni, ale jiným způsobem než mladší děti. Hůře si hledají kamarády, jelikož neví jaká je správná míra pozornosti a nevědí přesně, co ostatní děti považují za přiměřené chování. Občas se tyto děti chovají tak, že chtějí být potrestány, aby zmírnily vinu, kterou pocítují.

²⁰ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří.*

²¹ MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. *Krizové situace v rodině očima dítěte.*

Dospívající jedinec se často vytyčuje mottem: Jsem to, čemu věřím. Bohužel čemu má věřit v případě, kdy se jeho rodina rozpadá, rodiče jsou v neustálých hádkách a nedokáží se domluvit ani při rozvodovém řízení. Adolescentův svět se hroutí. Narůstá v něm velký pocit bezprávi a křivdy a mění se mu jeho žebříček hodnot.

Při rozvodovém řízení má i dítě svou roli, resp. více rolí:

- Dítě jako oběť – nezletilý se brání fakt rozvodu přijmout. Dochází k frustraci životní jistoty, ke vzniku obranných mechanismů, k různým neurotickým projevům a agrese.
- Dítě jako účastník – rodiče racionálně vysvětlují své postoje, jednají chladně, bez lásky a neradostně. Kladou na dítě nepřiměřené nároky# hlavně emoční adaptibilitu.
- Dítě jako aktivní spojenec – je angažovaný (častěji ve prospěch matky). Má jednostranný pohled na rozepři, není v konfliktu dvou lásek, není obětí, ztotožňuje se, kalkuluje. U druhého rodiče vzniká pocit zrady.
- Dítě jako nástroj – je to nejčastější role, jde o oběť konfliktu rodičů. Dítě však zde není pasivní, trpí, přesto jej rodiče používají jako štít a zbraň. Dítě je hlavní argument - jde o jeho blaho, ten druhý je psychopat. Jde o bojovou situaci, o to, kdo zvítězí, ne o blaho dítěte.
- 0,2stylizuje zprávy, spíše se ono staví jako viník. Pomlouvá-li jeden rodič druhého, dítě jej brání. Jedná se o děti s vysokou sociální inteligencí. Uvědomuje si, že ve skutečnosti jde o selhání manželství.
- Dítě jako rozhodčí – jde o obzvláště rafinované zatažení dítěte do rozvodu. Dítě má za dospělé rozhodnout, zda se mají rozvést, a rozhodnout se pro jednoho z rodičů.²²

U většiny dětí reakce na rozvod rodičů postupně ustupuje a po čase už neovládají celé jejich myšlení. Snadněji se smíří s faktem rozchodu rodičů, pokud se jejich rodiče chovají k nim láskyplně, i když spolu nežijí.

²² PAVLOVSKÝ, Pavel. *Soudní psychiatrie a psychologie: jak rozvodové řízení probíhá, majetkové vztahy a jejich vypořádání, komu svěřit dítě, výše výživného na dítě*. str. 134

Základní pojmy

Pojem sociální znevýhodnění je v českém právním systému definován zákonem č.561/2004 sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). V § 16, ods. 4 je sociální znevýhodnění definováno jako rodinné prostředí s nízkým sociálně-kulturním postavením, které může být ohroženo sociálně-patologickými jevy, dále nařízená ústavní výchova nebo uložená ochranná výchova či postavení azylanta a účastníka řízení o udělení azylu na území České republiky podle zvláštního právního předpisu. Podle § 16, odst. 1, patří děti se sociálním znevýhodněním mezi děti se „speciálními vzdělávacími potřebami“. Dále § 16, odst. 5 stanovuje, že takovéto děti mají právo na vzdělávání, jehož obsah, formy a metody odpovídají jejich vzdělávacím potřebám a možnostem²³

Sociálně slabá rodina má především nižšími příjmy a vzdělání. V neposlední řadě také kvalifikací svých členů. Tato skupina je více ohrožena nezaměstnaností a sociálně-patologickými jevy. Ovšem sociálně slabší rodinou může být rodina se zdravotně postiženým, nebo rodina neúplná či s více dětmi.

Zaměstnání je prostředkem určitého společenského vzestupu. Můžeme tedy říct, že nezaměstnanost neznamena jen ztrátu dosavadního statusu, ale i ztrátu statusů budoucích.²⁴

První sociální formou, při níž hledáme to nejpodstatnější, tedy vztah k druhému, je vztah kojence k matce. Matky jsou u zdroje pocitů sounáležitosti, mají ho udržovat jako něco léčivého, něco, co se nepřetržitě vyvíjí a z čeho se posléze stává zautomatizovaný duševní mechanismus, který dává podobu celému životu dítěte.²⁵

A právě kvalita péče matky o dítě je ovlivněna faktory výše zmiňujícími, a to i sociokulturním prostředím. Pokud péče o dítě je tímto ovlivněna a selže vztah matka-dítě již od kojeneckého věku, kdy se utváří citové vazby, je zaděláno na problémy.

²³ Zákon č.561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání ustanovení § 16

²⁴ MAREŠ, Petr a Peter ADLER. *Nezaměstnanost jako sociální problém: jak rozvodové řízení probíhá, majetkové vztahy a jejich vypořádání, komu svěřit dítě, výše výživného na dítě*. str. 68

²⁵ ADLER, Patricia A a Peter ADLER. *Membership roles in field research: jak rozvodové řízení probíhá, majetkové vztahy a jejich vypořádání, komu svěřit dítě, výše výživného na dítě*. str. 9

Chudoba a nízké příjmy rodiny ovlivňují plnohodnotný vývoj dítěte. Chudoba rodiny a její sociální vyloučení může rodiče v jejich péči o dítě výrazně omezovat. Tradičně se předpokládá, že o děti budou pečovat rodiče. Proto je chudoba dětí odvozena od chudoby rodičů. Protože děti nepřinášejí do rodiny žádné příjmy, je logické, že čím je jejich počet v rodině vyšší, tím je vyšší i riziko jejich chudoby.²⁶

Vliv sociální situace rodiny na dítě

V případě, že rodiče nejsou schopni zajistit základní materiální potřeby dítěti, jde již o zanedbávání péče. Samotné dítě je potom vyčleňováno z kolektivu vrstevníků z důvodu nemoci si dovolit tolik, co oni, myšleno na materiální zdroje. A pravdou je, že zvláště dospívající mládež, ale dnes už i děti začátkem školní docházky hledí na to, kdo jak chodí oblékaný, jaké má kapesné apod. Je to smutná pravda, že se kamarádství dětí a mladých lidí řídí především finančním zabezpečením rodiny, ale v současné době se není čemu divit. Spousta rodin, co jsou dostatečně finančně zabezpečené, to dávají okatě najevo a děti se učí nápodobou. Co vidí doma, praktikují následně ve škole, partě apod.

Děti ze socio-kulturně znevýhodněného prostředí bývají z nejrůznějších důvodů v nižší míře vystavovány smyslovým a jiným podnětům, které se podílí na stimulaci celkového vývoje. Při porovnání těchto dětí s dětmi jejich věku bývá u nich pozorován nižší stupeň rozvoje jemné motoriky, slabší koordinace vizuálního vnímání, kvantitativně omezenější a kvalitativně jinak orientovaná slovní zásoba, horší vyjadřovací schopnosti, menší počet zvládnutých abstraktních konceptů a nižší stupeň rozvoje vyšších i nižších kognitivních kompetencí. V České republice stále dochází při určování školní zralosti dítěte, na základě kterého bylo, nebo nebylo doporučeno jeho zařazení do speciální školy, k záměnám sociokulturního znevýhodnění s organickým poškozením. Jedná se především o romské děti. Příčinou je nízká kulturní senzitivita testů používaných pro tuto diagnostiku.²⁷

Pod sociálně-slabší rodinou si mnoho z nás představí rodinu bez finančních prostředků. Bohužel je velice těžké vysvětlit dítěti, které všude kolem sebe vidí značkově oblečené děti, které každý měsíc někam cestují, že na to nejsou peníze. Jakmile si děti začnou tuto

²⁶ MAREŠ, Petr a Peter ADLER. Sociologie nerovnosti a chudoby: jak rozvodové řízení probíhá, majetkové vztahy a jejich vypořádání, komu svěřit dítě, výše výživného na dítě. str. 36

²⁷ Člověk v tísni: Podpora sociálně-integračních politik a služeb. [online]. [cit. 2013-10-30]. Dostupné z: <http://www.epolis.cz/>

skutečnost uvědomovat, začínají se cítit z kolektivu vyčleněné a dochází k tomu, že se z nich stávají samotáři a nekomunikativní jedinci.

Faktem také zůstává, že s finanční tísni se přibírají i další okolnosti pro narušení rodinného prostředí, jako je například alkoholismus, zanedbání péče o dítě, domácí násilí apod. Zajímavostí je, že ačkoli je rodina finančně slabší, v rodině alkoholika se peníze na alkohol vždy najdou.

Občas by bylo potřebné zamyslet se nad tím, zda-li daná rodina je na tom opravdu tak finančně špatně, že si dané věci (jako jsou školní pomůcky, oblečení pro dítě zájmový kroužek) nemůže dovolit, nebo se jen nechce vzdát svých vlastních priorit. Těmito prioritami mám na mysli například kouření, kdy ačkoli rodina sebevíc finančně nevychází a o rodině to například vy víte, vidíte dennodenně matku či otce s cigaretou v ústech, což rozhodně o něčem svědčí. O čem, to nechám na posouzení každého jedince.

2.3 Příklady dalších možných narušení rodinného prostředí

Mezi další narušení samozřejmě patří například rodina alkoholika nebo týrané dítě v rodině. Nedá se říct, že každé samotné narušení rodiny by bylo jen osamocené téma. Jednotlivé odchylky v rodinném prostředí jsou mnohdy vzájemně provázány a doplňují se. Jak jsem již zmínila v předchozí kapitole, například rodina potýkající se s finančními obtížemi velice často spadá zároveň do problémů alkoholismu, či domácího násilí. Jednoduše řečeno jedno doprovází druhé.

O obou tématech je k máni více než dost informací a zároveň je to téma velice frekventované a také bohužel v rodinách docela časté.

O samotných tématech by mohla být samotná bakalářská práce, a proto já je zde zmiňuji spíše do výčtu možné narušení rodin a v následujících dvou podkapitolkách se o nich zmíním jen velmi stručně.

Krom ještě dvou níže zmíněných témat, existuje další řada problémů v rodinách. Je až neuvěřitelné, co vše se dá v rodině, myšleno negativním způsobem, zažít. A přestože je všude spousta informací, dokonce bych řekla, že i pomoci, existuje nespočet rodin, kde je dítě zanedbáváno, žije tak několik let a na nic nikdo nepřijde. Dítě samo si, pokud je izolováno od ostatních, nemusí být schopno připustit, že to, co v rodině probíhá, je špatné. A pokud si to dítě uvědomí, většina z nich nevěří, že by informováním někoho, komu důvěřují, byly schopni danou situaci změnit. Ba právě naopak. Mnohé v přepuštění

informací ze svého rodinného života vidí spíše zlo, někdy naopak stud, že za situaci vlastně mohou samy.

Výše zmíněné problémy se především týkají mnou zmíněného alkoholismu, týraných dětí, sociálně slabých rodin apod. V případě kapitoly o rozvodovosti to nemusí být až tak pravdivé, protože dle mého názoru, ačkoli do rodinného života zasáhne maximálně a téměř v každém druhém až třetím manželství s dětmi, dá se z daných možností, považovat za nejmenší zlo.

Rodina a týrané dítě

Týrání je takový projev chování rodičů či jiných osob, které dítě tělesně či duševně poškozují a ohrožují tak i jeho další vývoj. Tělesné týrání může mít charakter nadměrného tělesného trestání, bití nebo odírání jídla, odpočinku apod. Tělesné strádání je samozřejmě spojeno i s utrpením psychickým.²⁸

Je neskutečně případů, kdy se týrání dítěte neodhalí, nebo se odhalí až příliš pozdě. Je důležité vnímat signály, které dítě naznačuje svým chováním v okruhu kamarádů, nebo ve škole. Spousta lidí signály vidí, ale nesnaží se udělat nic pro to, aby došlo k nápravě.

Nejhorší týrání dítěte vůbec bylo miminko od narození do šesti měsíců, pak bylo zavražděno, resp. zemřelo na následky týrání. Ani zde nebudu popisovat, jakým způsobem miminko trpělo. Ovšem děti, které týrány byly, si nesou následky do života ne zrovna malé.

Jsou děti, co už nikdy nedokáží nikomu důvěřovat, jsou citově labilní, mají horší výsledky ve škole.

Bohužel jsou i děti, které v sobě mají týrání tak zakotvené, že samy začnou v budoucí vlastní rodině týrat dítě.

Dítě je dar. Nikdy by se takovým způsobem neměla na dítě vztáhnout ruka. Sama nejsem zastáncem oplácení, ovšem v tomto případě bych i razila jedno staré pořekadlo: Oko za oko, zub za zub! Je to opravdu hyenismus a bohužel ne zrovna malého rázu.

Na téma týraného dítěte bylo také napsáno velké množství knih, z přečtených je to například *Nikdo mě nemá rád*, od spisovatelky Judy Westwater, která je zároveň i hlavní

²⁸ VÁGNEROVÁ, Marie a Peter ADLER. *Psychopatologie pro pomáhající profese: jak rozvodové řízení probíhá, majetkové vztahy a jejich vypořádání, komu svěřit dítě, výše výživného na dítě*. s. 611

hrdinkou a týráním, jakému si prošla ona je jen těžko uvěřit a občas i přes stránky cítíte samotnou bolest z jejího utrpení.

Alkoholismus v rodině

Alkohol je společností tolerovaná droga. Každý větší úspěch se slaví právě alkoholem. Je to rozšířená idea toho, jak se má slavit. Podle spousty lidí slavit bez alkoholu prostě nejde. Pokud dochází k nadměrnému pití v rodině s dítětem, je to už problém nejen samotného jedince, ale především rodiče, druhého manžela a hlavně dítěte. Rozhodně nemusím zmiňovat, že se děti učí nápodobou, a tak ačkoli jim ostatní budou vštěpovat do hlavy – nikdy nepij- stejně bude samo pozorovat okolí a naučí se to, co vidí.

Pokud v rodině pije žena-matka- je to horší. Matka má většinu péče o dítě na své osobě, tudíž prvotním příznakem může být to, že se matka o dítě nestará, zanedbává jeho péči.

Pije-li otec, matka má tendence jeho pití skrývat před okolím, ale i před dětmi. Pokud pije otec, bývá týráním dětí, které s alkoholismem v rodině úzce souvisí, většinou fyzického rázu. Pokud pije matka, jedná se především o týráním psychické, neprojevy lásky a zanedbání v oblasti péče o dítě. Nemusí tomu ovšem tak být vždy.

Děti z rodin alkoholiků mají různé problémy, které můžeme vytyčit do několika okruhů:

1. antisociální chování
2. emoční problémy
3. problémy ve škole

První bod obsahuje především možnost agresivního chování dítěte, jeho delikventní chování či hyperaktivita.

Druhého bodu se týká široké spektrum psychosomatických problémů, jednat se může o astma, ale i přetrvávající nebo znovuobnovené noční pomočování. Možnost je také depresí a úniku do vlastního světa, což může způsobit až braní návykových látek.

Třetí bod, který souvisí s problémy ve škole, může obsahovat přes nesoustředění dítěte až k chození za školu.

2.4 Dílčí závěr

Ať už je rodina nefunkční z jakéhokoli důvodu, vždy to má dopad na dítě v rodině. Z čistě praktického hlediska je sice možné říct, že je mnohem lepší smírný rozvod rodičů před

týráním dítěte, ovšem pořád to má na dítě vliv. Toho, co se může v narušeném rodinném prostředí odehrávat je opravdu mnoho. Právě od rozvodu rodičů, přes úmrtí v rodině, rodičů alkoholiku, domácího násilí nebo týraného dítěte. V nefunkčním rodinném prostředí se opravdu vychovává těžko, stačí i prostředí, kde se rodiče plně věnují kariéře a na dítě nemají čas nebo naopak jejich přehnaní péče. Protože je opravdu těchto projevů nefunkčnosti rodiny příliš, já se v kapitole výše zmínila jen o vybraných z nich. Byl to rozvod rodičů, sociálně slabá rodina a okrajově i o týraném dítěti a alkoholikovi v rodině.

3 PREVENCE A POMOC DĚTEM V NEFUNKČNÍCH RODINÁCH

V této kapitole stručně zmíním, jakým způsobem se dá například pomoci dětem z nefunkčních rodin. Jedná se především o intervenci a sanaci rodiny. Samozřejmě nejlepší je prevence, tzn. předcházení problémům v rodině, ale bohužel ne vždy se problémům předejít dá, tudíž je velice důležitá právě pomoc jak dětem, tak rodičům v rodinách s výše zmíněnými problémy.

3.1 Intervence rodiny

Každý vědní obor definuje pojem intervence jiným způsobem. Lze ji charakterizovat jako pomoc či podporu v systému. Intervence probíhá ve druhé fázi etopedické praxe – pro upřesnění v první fázi je prevence a ve třetí fázi je rehabilitace. Při pomoci rodině v rámci intervence by služby měly být zaměřené nejen na dítě, ale i na celou jeho rodinu.

Sociální situace v rodině se v prvé musí stabilizovat. V případě například horší sociální situace rodiny, je potřeba tuto situaci vyřešit (těžkosti s bydlením, s dluhy...), tím se většinou vyřeší i problém se staráním se o dítě. V takovém případě se rodiče o děti starat chtějí, ale nemohou. Mnohem horší jsou případy, kdy se rodiče o dítě starat nechťejí. Pokud je ke všemu dítě týrané, je nutné postupovat rázně a dítě z rodiny odejmout. Ačkoli se nadále s rodiči spolupracuje a je snaha vztahy urovnat a rodině pomoci, pokud sami nebudou chtít, je opravdu v nejlepším zájmu dítěte, aby bylo odejmuto do sociálního zařízení.

3.2 Sanace rodiny

Poslední dobou se čím dál častěji stává velice moderním pojmem sanace rodiny.

„Sanace rodiny/podpora rodiny – postupy podporující fungování rodiny, které jsou opakem postupů vyčleňujících některého člena rodiny kvůli tomu, že někoho ohrožuje, případně kvůli tomu, že je sám někým z rodiny ohrožen. V současnosti v západních zemích převažuje názor, promítající se i do praxe sociální práce, že sanace rodiny by měla být metodou první volby u většiny případů, kdy je sociální služba kontaktována kvůli výskytu domácího násilí. Sanace rodiny však má mnohem širší pole působnosti, např. jako postup doplňující léčbu závislosti. Práce s rodinou může mít formu podpory od zaškoleného dobrovolníka, terapie poskytované profesionálem celé rodině nebo někomu z rodiny v domácím či jiném prostředí, služby poskytované rodinám (např. docházka dětí

do specializovaných denních center, případné vzdělávání dětí před vstupem do školy, docházka do mateřských a rodinných center)²⁹

Cílem sanace rodiny je předcházet, zmírnit nebo eliminovat příčiny ohrožení dítěte a poskytnout rodičům i dítěti pomoc a podporu k zachování celé rodiny.³⁰

Sanace rodiny se opírá i o české zákony. Z nejvýznamnějších jsou to zákony:

- Zákon 359/1999 o sociálně právní ochraně dětí stanoví v § 12 obecnímu úřadu obce s rozšířenou pravomocí povinnost poskytnout pomoc rodině a to využitím pomoci odborných poradenských zařízení, která jsou rodině navržena v případě ohrožení, ale i pomoc po umístění dítěte do ústavního zařízení. Obce se mohou obracet mimo jiné právě na zařízení věnující se sanaci rodiny.
- Zákon 108/2006 o sociálních službách. Služby sanace rodiny spadají pod sociálně-aktivizační služby. V § 65 jsou konkrétně vyjmenovány poskytované služby, kterými jsou: výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutické činnosti, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.

3.3 Dílčí závěr

Ať už se rodině poskytne pomoc jakákoli, je velice dobré, že se o daném problému ví. Pokud selžou fungující pravidla rodiny a dojde k jejímu narušení, již nepomůže prevence. Potom je zapotřebí jednat a přijmout pomoc, jaká je nabízena. Nejčastější formou je intervence rodiny a v současné době velice moderní pojetí v podobě sanace rodiny. Bohužel ani tyto formy nejsou zárukou kvalitního života dítěte v nenarušeném životním prostředí

²⁹ MATOUŠEK, Oldřich a Peter ADLER. *Slovník sociální práce: jak rozvodové řízení probíhá, majetkové vztahy a jejich vypořádání, komu svěřit dítě, výše výživného na dítě*. str. 54

³⁰ BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. *Sanace rodiny: [sociální práce s dysfunkčními rodinami]*. str. 18

PRAKTICKÁ ČÁST

4 PRAKTICKÁ ČÁST

V praktické části své bakalářské práce popíši v první části, jak jsem při výzkumu postupovala, jakou techniku jsem zvolila a také cíl mého výzkumného šetření. V druhé části této kapitoly jsem sjednotila výsledky výzkumu, jeho výsledky a k čemu jsem dospěla. Celá praktická část je doprovázena grafy pro lepší přehlednost výsledků.

4.1 Cíl výzkumu

V rámci bakalářské práce jsem se v praktické části zaměřila na zjišťování stavu funkčnosti/nefunkčnosti rodin dětí ze středních škol. Otázky byly položeny tři.

1. Jste z úplné nebo rozvedené rodiny?
2. Jste spokojená rodina? Jaký styl výchovy u vás převládá?(autoritativní, demokratický, liberální)
3. Chtěli byste mít v budoucnu rodinu v podobném duchu výchovy, jako je teď ta vaše?

První otázka byla položena, abych zjistila, zda u studentů převažuje rodina úplná či neúplná. V jaké rodině žijí a zda-li je například více rozvedených rodin žáků střední zdravotnické školy, či nikoli. Otázka byla položená formou uzavřené otázky, abych se především vyhnula případným nežádoucím odpovědím typu nevím, nechci odpovídat, apod.

Další otázky byly čistě subjektivní na postoji žáků, jak se k vlastní rodině staví. Zda-li je rodina spokojená a měli doplnit, jaký styl výchovy si myslí, že u nich v rodině převládá.

Druhá část otázky byla položena formou výběru ze tří možností, aby i zde měli žáci možnost alespoň částečného výběru. Na základě výsledků chci zjistit, jestli je spokojenost rovna nějakému konkrétnímu stylu výchovy. Který je ten zaručený recept na spokojenou rodinu. Zde jsem doufala, že jsou žáci středních škol již natolik „dospělí“, aby mi otázku otevřenou, nesabotovali, nepsali hlouposti, popřípadě neodpovídali. Jak bude zřejmé z výsledků, jejich přístup dospělý z větší části opravdu byl.

Třetí otázka byla subjektivní a to, jestli by studenti chtěli vlastní v budoucnu založenou rodinu vést v obdobném duchu, jako je ta jejich. K otázce jsem ve třídě vždy slovně dodala, že kdo bude chtít, může napsat proč ano/ne výchova jako v jejich samotné rodině.

4.2 Metodologie výzkumu

Ve své bakalářské práci jsem zvolila výzkumnou metodu dotazníku, kde jsem formulovala tři výzkumné otázky. Výsledky výzkumu jsem statisticky zpracovala a srovnala výsledné otázky.

4.3 Zkoumaný vzorek

Dotazníky byly rozdány ve dvou třídách středních škol. Vybrána byla Střední zdravotnická škola a Gymnázium. Rozdílnost ve školách byla vybrána zcela úmyslně, kvůli srovnání odpovědí studentů obou škol. Vybrány byly dvě třídy, v každé škole, čtvrtých ročníků. Poslední ročník střední škol byl vybrán z důvodu již většinou uceleného postoje k vlastní rodině a chápání všech souvislosti a základních pojmů co se funkčnosti, resp. nefunkčnosti rodiny týče. Téměř všichni jsou již plnoletí, takže i to je důvod k vybrání této skupiny a věkové kategorie. Již to nejsou ti pubertáči, co pohlížejí na rodinu jako na něco, co je jen na obtíž.

V rámci dotazníků se žáci nepodepisovali, dotazníky byly anonymní, jen uváděli svůj věk a školu, ze které jsou.

Celkem bylo žáků 115 ze všech zkoumaných tříd a škol, z toho ze Střední zdravotnické školy jich bylo 60 a z Gymnázia 55.

4.4 Výsledky

Otázky byly položeny tři. Zněly:

1. Jste z úplné nebo rozvedené rodiny?
2. Jste spokojená rodina? Jaký styl výchovy u vás převládá?(autoritativní, demokratický, liberální)
3. Chtěli byste mít v budoucnu rodinu v podobném duchu výchovy, jako je teď ta vaše?

4.4.1 Jste z úplné nebo rozvedené rodiny?

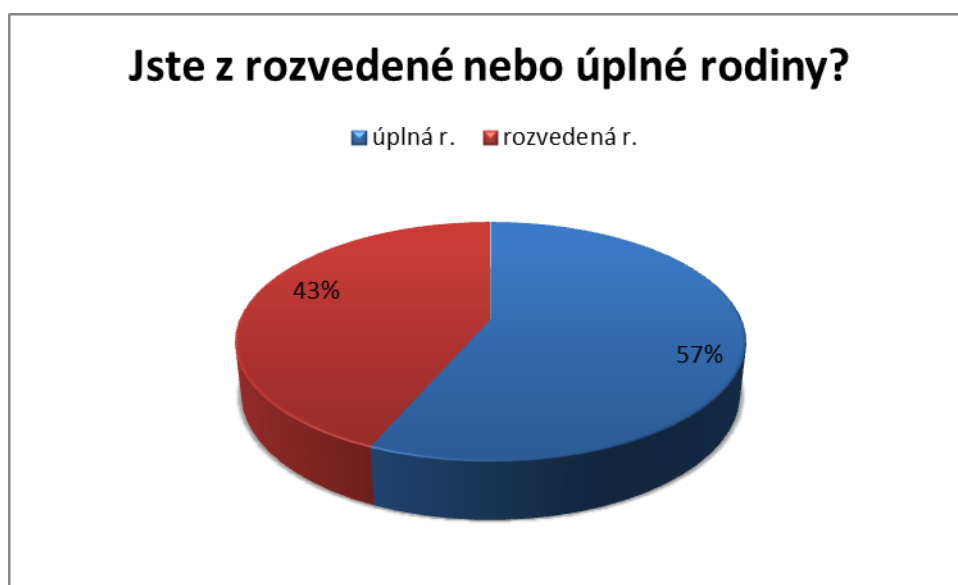
Celkový počet žáků ze všech 4 tříd byl 115. Ze střední zdravotnické školy bylo žáků 60 a z Gymnázia 55.

Z celkového počtu 115 žáků jich 65 odpovědělo, že jsou z úplné rodiny. Zbývající, menší část odpověděla, že jsou z rodin rozvedené, tzn. 50.

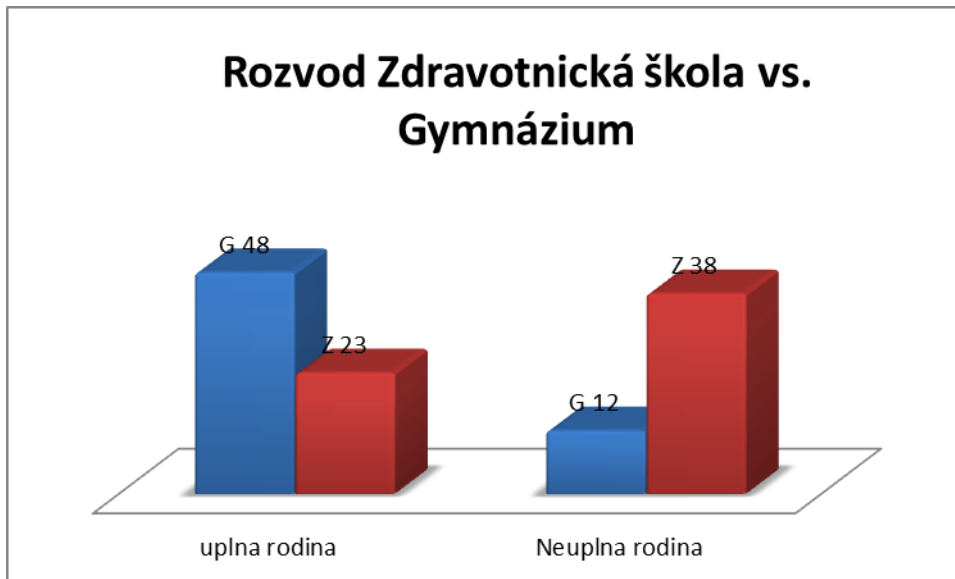
Počet celých 50 žáků mě docela zarazil, odpovídalo by to i celorepublikové statistice, že je každé druhé manželství rozvedené. Ale opravdu tolik?

V rámci rozdílů Gymnázia a Střední zdravotnické školy se odpovědi lišil následovně:

- žáci z gymnázia jsou spíše z úplných rodin (42 žáků)
- žáci, ze střední zdravotnické škol, jsou z větší části z neúplné rozvedené rodiny (38 žáků)

Obrázek 1 Rozvedená vs. úplná rodina

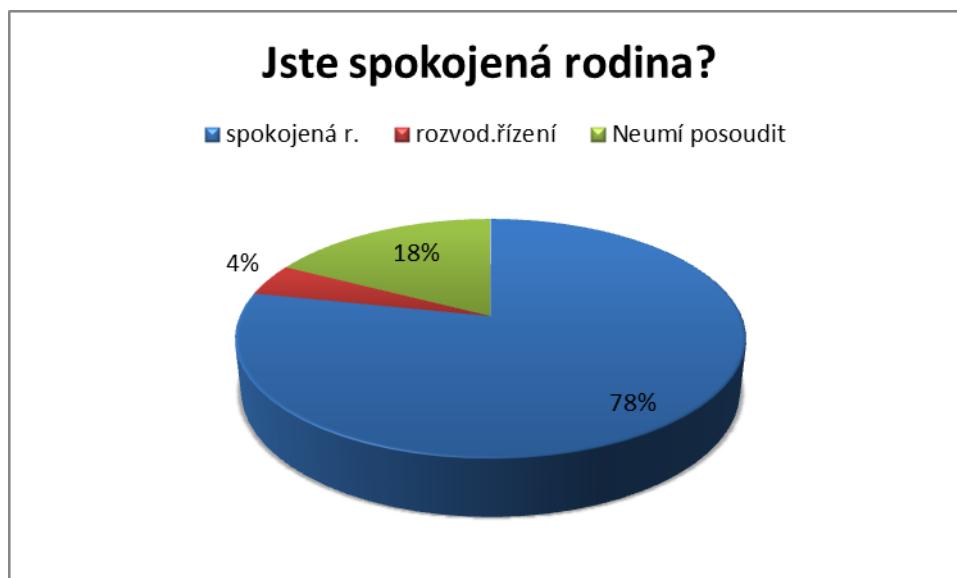
Obrázek 2 Srovnání úplné/rozvedené rodiny v rámci škol

4.4.2 Jste spokojená rodina? Jaký styl výchovy u vás převládá?(autoritativní, demokratický, liberální)

Na uvedenou otázku byly odpovědi následující.

90 žáků odpovědělo, že si myslí, že spokojená rodina jsou. Pět žáků uvedlo, že rodiče jsou momentálně v rozvodovém řízení, tudíž u nich probíhají větší či menší hádky. Zbývajících 20 žáků odpovědělo, že neví, že nedokáží posoudit, jestli je jejich rodina spokojena a z tohoto počtu mi dva neodpověděli vůbec, nechali otázku nevyplněnou.

Z daných odpovědí vyplývá, že ač se jedná o rodinu úplnou či rozvedenou, větší část žáků považuje svou rodinu za spokojenou. Nezáleží na tom, zda rodiče žijí spolu, či odděleně, nebo mají nové partnery. Někteří uváděli dovětek „v rámci možností“

Obrázek 3 Spokojenost rodiny žáků

Na druhou část otázky mi studenti odpovídali především styly demokratický a autoritativní. Tyto dva styly se zde vyskytovaly nejčastěji a uvedlo je dohromady 86 žáků. Devět žáků napsalo, že se styly střídají, 8 žáků se vyjádřilo v tom smyslu, že nedokáží přesně specifikovat, jak rodiče vychovávají a 12 studentů popsalo výchovu rodičů svými slovy. Padaly výraz jako výchova s láskou, podle zdravého rozumu, ale také výchova, kdy škoda každé rány, která padne vedle.

4.4.3 Chtěli byste mít v budoucnu rodinu v podobném duchu výchovy, jako je teď ta vaše?

Tato otázka byla položena značně subjektivním způsobem a má vypovídat především o faktu, jestli jsou se svou současnou rodinou studenti spokojeni. Z celkového počtu 115 žáků mi jich na tuto otázku 53 odpovědělo, že ano, že by v podobném duchu, jako je jejich vlastní rodina chtěli mít i vlastní. Je to samozřejmě velmi zidealizované, protože vždy je něco, co nám v rodině vyhovuje a naopak. A vždy jde v rodině o kompromis, protože vzory chování si ze své rodiny přenáší (pokud chtějí) jak muž, tak žena. A někdy může dojít i k střetu zájmu. Zbývající část žáků 62 by chtělo rodinu s jinými ideály, než je ta jejich vlastní. V podrobnějším duchu nebyla tato otázka zkoumaná, tudíž jsou postačující výše uvedená data. Žáci se ani více nerozepisovali.

Obrázek 4 Touha po rodině v obdobném duchu jako má vlastní

4.5 Dílčí závěr

V rámci prováděného výzkumu formou dotazníkové metody byly zjištěny poznatky ohledně studentů dvou středních škol. Ze získaných dat byly zjištěny požadované informace. Tyto informace byly zpracovány do grafu pro lepší přehlednost. Informace od studentů jsou ovšem stále velice subjektivní a nelze z nich vyvodit jednoznačný závěr, protože by bylo potřeba mnohem většího počtu studentů.

5 ZÁVĚR

Téma mé bakalářské práce bylo Vliv rodinného prostředí na psychický vývoj dítěte. Ne vždy se dítě narodí do rodinného prostředí, kde je výchova prvořadá a kde je láskyplné a milující prostředí a zázemí. Už proto by si všichni, ať už děti, či dospělí „dětí“, měly vážit své rodiny, která je milující a má „jen“ běžné denní starosti. Rodina, která vám poskytne útočiště v nouzi největší je výhra ve sportce. Je to dar!

Tato bakalářská práce není žádným převratným objevem o tom, jaké jsou problémy v rodině a jaké následky to na dítě může mít. Je to především souhrn faktů, bohužel ne moc lichotivých faktů, co vše je možné v rodině zaznamenat a jak rodina opravdu vypadat nemá. Téma není moc pozitivně naladěno, proto alespoň v závěru budme trochu optimističtější.

Přes veškeré rodinné problémy, ať už se jedná o rozvod, či alkoholismus, které jsou v této bakalářské práci vyzdvíženy, stále převládá většina rodin, kde je příjemné a přívětivé rodinné klima a děti jsou šťastné. Těchto rodin si važme, podporujme je a vyjadřujme jim úctu. Rodinám, kde je nějaký problém se snažme pomoci adekvátními prostředky především v zájmu dítěte.

V teoretické části byly především shrnuty fakty o problémech v rodinách, které mohou nastat. Byly ovšem vybrány jen některé problémy, protože je jich tolik, že by to samotná bakalářská práce neobsáhla. Dále zde byly naznačeny psychické problémy dětí, které souvisí s narušeným prostředím rodiny. Velice stručně byla popsána i pomoc rodinám s narušeným rodinným životem.

Cíl bakalářské práce byl splněn. V bakalářské práci jsou obsaženy jak základní poznatky o rodině, příklady dysfunkčních rodin a jejich prevence, tak i v praktické části vyhodnoceny dotazníky a zjištění základních poznatků k dokreslení práce.

V praktické části byly na základě dotazníků zjištěny poznatky od žáků střední zdravotnické školy a gymnázia ohledně jejich vlastních rodin. Výsledky byly zaznamenány v grafech pro lepší přehlednost.

V každé rodině je něco. Zvláště v období puberty si myslíme, že ta naše rodina je ta nejhorší. Časem ovšem zjistíme, že je tomu právě naopak. V rodině máme podporu, kterou nikde jinde nenajdeme. Děti, dospělí, kteří zažili krutou realitu o tom, jak to v rodině být nemá a dokázali se s tímto faktem alespoň částečně vyrovnat, založit rodinu vlastní a

nepřenášet ideály a vzory chování rodiny do té své, zaslouží obdiv. Už jen za to, že se dokázali včlenit zpět do společnosti a začít znovu a vytvořit pohodové prostředí pro své vlastní děti. Je bohužel ale i spousta těch případů, kdy se vzory chování přechovávají a rodina funguje na stejném principu jako ta vlastní.

Ať tak či onak, je velice důležité o daném tématu vědět, hovořit o něm a nezavírat před ním oči. V případě podezřelého chování dítěte ve škole, v okolí našeho bydliště apod. nedělejme, že nic nevidíme a zkusme nějak pomoci. I to může být prvotní impulz pro začátek nového života dítěte, které právě tu rodinnou pohodu nemá a nikdy nemělo.

6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- ADLER, Patricia A a Peter ADLER. *Membership roles in field research: jak rozvodové řízení probíhá, majetkové vztahy a jejich vypořádání, komu svěřit dítě, výše výživného na dítě*. 3., rozš. a aktualiz. vyd. Newbury Park, Calif.: Sage Publications, c1987, 95 p. Psyché (Grada). ISBN 08-039-2760-6.
- BAKOŠOVÁ, Zlatica. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc: k otázkám sociálnej pedagogiky*. 3., rozš. a aktualiz. vyd. Editor Blahoslav Kraus, Věra Poláčková. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava, Filozofická fakulta, 2008, 251 s. Spisy Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, sv. č. 112. ISBN 978-809-6994-403
- BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. *Sanace rodiny: [sociální práce s dysfunkčními rodinami]*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003, 287 s. Studijní texty, sv. 6. ISBN 978-80-262-0031-4.
- Člověk v tísní: Podpora sociálně-integračních politik a služeb. [online]. [cit. 2013-10-30]. Dostupné z: <http://www.epolis.cz/>
- DUNOVSKÝ, Jiří. *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*. Vyd. 1. Praha: Grada Pub., 1999, 279 s. ISBN 80-716-9254-9.
- GARDNER, Paul. *Teaching and learning in multicultural classrooms*. London: David Fulton, 2001, ix, 102 p. ISBN 18-534-6710-3.
- GARDNER, Richard A. *Rozvod - a čo dalej ?: jak rozvodové řízení probíhá, majetkové vztahy a jejich vypořádání, komu svěřit dítě, výše výživného na dítě*. Vyd. 1. Martin: Osveta, 1991, 223 s. Právní rady. ISBN 80-217-0328-8.
- HAVLÍK, Radomír a Jaroslav KOŤA. *Sociologie výchovy a školy*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2011, 174 s. ISBN 978-802-6200-420.
- HAVLÍK, Radomír a Jaroslav KOŤA. *Sociologie výchovy a školy: k otázkám sociální pedagogiky*. Vyd. 2. Editor Blahoslav Kraus, Věra Poláčková. Praha: Portál, 2007, 174 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 3. ISBN 978-80-7367-327.
- HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada Publishing, 2007. 280 s. ISBN 978-80-247-1168-3.

- HRUŠÁKOVÁ, Milana. Rozvod a paragrafy: jak rozvodové řízení probíhá, majetkové vztahy a jejich vypořádání, komu svěřit dítě, výše výživného na dítě. Vyd. 1. Praha: Computer Press, 2001, 73 s. Právní rady. ISBN 80-722-6477-X.
- KOHOUTEK, Rudolf. *Základy sociální psychologie*. 2. vyd. Brno: CERM, 1998, 181 s. ISBN 80-720-4064-2.
- KRAUS, Blahoslav a Jaroslav KOŤA. *Sociální aspekty výchovy: přístupy - dovednosti - poruchy*. Vyd. 2. Editor Blahoslav Kraus, Věra Poláčková. Hradec Králové: Gaudeamus, 1999, 165 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 3. ISBN 80-704-1135-X.
- KRAUS, B., POLÁČKOVÁ V. et al., *Člověk - prostředí - výchova*. Brno: Paido, 2001, ISBN 80-7315-004-
- MAREŠ, Petr a Peter ADLER. Nezaměstnanost jako sociální problém: jak rozvodové řízení probíhá, majetkové vztahy a jejich vypořádání, komu svěřit dítě, výše výživného na dítě. Vyd. 3., upr. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, 172 s. Studijní texty, sv. 6. ISBN 80-864-2908-3.
- MAREŠ, Petr a Peter ADLER. Sociologie nerovnosti a chudoby: jak rozvodové řízení probíhá, majetkové vztahy a jejich vypořádání, komu svěřit dítě, výše výživného na dítě. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakl., 1999, 248 p. Studijní texty, sv. 6. ISBN 80-858-5061-3.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství: vybrané kapitoly*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992, 223 s. Knižnice psychologické literatury. ISBN 80-042-5236-2.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Výchovný styl jako stín vlastního dětství*. [online]. s. 1 [cit. 2013-10-30]. Dostupné z: <http://www.rodina.cz/clanek23.htm>.
- MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2002, 128 s. Pro rodiče. ISBN 80-247-0332-7
- MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť: k otázkám sociální pedagogiky*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Editor Blahoslav Kraus, Věra Poláčková. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997, 144 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 3. ISBN 80-858-5024-9.
- MATOUŠEK, Oldřich a Peter ADLER. *Slovník sociální práce: jak rozvodové řízení probíhá, majetkové vztahy a jejich vypořádání, komu svěřit dítě, výše výživného*

- na dítě. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003, 287 s. Studijní texty, sv. 6. ISBN 80-717-8549-0
- MAZÁNKOVÁ, Libuše. *Sociologie rodiny II: vybrané problémy*. Institut mezioborových studií. 2004. S7
- MÜHLPACHR, Pavel. *Sociopatologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008, 194 s. Spisy Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, sv. č. 112. ISBN 978-802-1045-507.
- MÜHLPACHR, Pavel. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. 1. vyd. Editor Blahoslav Kraus, Věra Poláčková. Brno: Paido - edice pedagogické literatury, 2001, 199 s. Spisy Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, sv. č. 112. ISBN 80-731-5004-2.
- PAVLOVSKÝ, Pavel. *Soudní psychiatrie a psychologie: jak rozvodové řízení probíhá, majetkové vztahy a jejich vypořádání, komu svěřit dítě, výše výživného na dítě*. 3., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2009, 226 s. Psyché (Grada). ISBN 978-802-4726-182
- PLAŇAVA, Ivo a Jaroslav KOŤA. *Průvodce mezilidskou komunikací: přístupy - dovednosti - poruchy*. Vyd. 1. Editor Blahoslav Kraus, Věra Poláčková. Praha: Grada, 2005, 146 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 3. ISBN 80-247-0858-2.
- ŘEZÁČ, Jaroslav. *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 1998, 268 p. ISBN 80-859-3148-66 <http://www.rodina.cz/clanek23.htm>
- ŘEZÁČ, Jaroslav. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Editor Blahoslav Kraus, Věra Poláčková. Brno: Paido - edice pedagogické literatury, 2001, 199 s. ISBN 80-731-5004-2
- SOBOTKOVÁ, I., *Psychologie rodiny*. 1. vyd., Praha: Portál, 2001, ISBN 80-7178-559-
- SCHAEFFEROVÁ, Edith. *Co je rodina?*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 1995, 178 s. ISBN 80-854-9541-4. S26
- VÁGNEROVÁ, Marie a Peter ADLER. *Psychopatologie pro pomáhající profese: jak rozvodové řízení probíhá, majetkové vztahy a jejich vypořádání, komu svěřit dítě, výše výživného na dítě*. Vyd. 4., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2008, 870 s. Studijní texty, sv. 6. ISBN 978-80-7367-414-4

VÁGNEROVÁ, Marie. *Úvod do psychologie*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2002, 210 s.
ISBN 80-246-0015-3

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. 1. vyd. Praha:
Portál, 2000, 522 s. ISBN 80-717-8308-0

7 SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 Rozvedená vs. úplná rodina

Obrázek 2 Srovnání úplné/rozvedené rodiny v rámci škol

Obrázek 3 Spokojenost rodiny žáků

Obrázek 4 Touha po rodině v obdobném duchu jako má vlastní

8 SEZNAM PŘÍLOH

Dotazník pro žáky středních škol

Příloha P I: Dotazník pro žáky středních škol

DOTAZNÍK – RODINA

Věk:

škola:

Prosím o zodpovězení následujících otázek (více informací Vám poskytnu ústně a na případné dotazy odpovím).

Dotazník je anonymní a pouze pro účel mé bakalářské práce.

1. Jste z úplné nebo rozvedené rodiny?

2. A) Jste spokojená rodina?

B) Jaký styl výchovy u vás převládá? (autoritativní, demokratický, liberální)

3. Chtěli byste mít v budoucnu rodinu v podobném duchu výchovy, jako je teď ta vaše?

Děkuji za vyplnění

